

TURINYS

1 skyrius. KNYGA – POKALBIS	
SU SAVIMI IR KITU	9
Kodėl verta skaityti knygas?	10
„Palauk, palauk! – Negaliu, negaliu!“ (interviu su Umberto Eku ištrauka)	10
Justeinas Gorderis. „Sofijos pasaulis“ (ištrauka)	11
Ērichas Fromas. „Turėti ar būti“ (ištrauka)	14
Kaip skaitomos knygos veikia mus ir mūsų gyvenimą?	16
Romualdas Granauskas. „Trečias gyvenimas“ (novelė „Laimingiausioji vasara“)	16
„Jei žmogus nori gerai gyventi, jis turi skaityti knygas“ (interviu su Andriumi Mamontovu ištrauka)	18
Kaip iš knygų suprantame savo ir kito patirtį?	20
Vanda Juknaitė. „Išsiduosi. Balsu“ (ištraukos)	20
Markas Hedonas. „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“ (ištrauka)	24
Kodėl knygos nesensta?	29
Ērichas Marija Remarkas. „Trys draugai“ (ištraukos)	29
2 skyrius. ŽMOGUS IR TĖVYNĖ	39
Tradicinė pasaulio samprata	40
Norbertas Vėlius. „Senovės lietuvių religija ir mitologija“ (ištraukos)	40
Sigitas Geda. „Giesmė apie Pasaulio medį“	42
Asmens ir tautos ryšys	45
Vanda Zaborskaitė. „Apie kalbą“, „Apie tautą“ (ištraukos)	45
Janina Degutytė. „Aš – tavo“, „Gimtoji kalba“	47
Kas sieja žmogų su tėvyne?	49
Vydūnas. „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (ištrauka)	49
Viktorija Daujotytė. „Apie tėvynę“ (ištraukos)	52
Kas formuoja tautinę tapatybę?	54
Algirdas Julius Greimas. „Būti lietuviu“	54
Vytautas Kavolis. „Gyvasis lietuviškumas“ (ištrauka)	56
Liūnė Sutema. „Nebėra nieko svetimo“	57
Ričardas Gavelis. „Jauno žmogaus memuarai“ (ištrauka)	58
3 skyrius. KŪRYBA ŽMOGAUS GYVENIME	65
Kūrybinio pasaulimo paslaptys	66
Henrikas Radauskas. „Paprastos dainos“, „Pasaka“	68
Aidas Marčėnas. „Ars poetika“	70
Raineris Marija Rilke. „Laiškai jaunam rašytojui“ (ištrauka)	71
Bernardas Braždžionis. „Karalius ir poetas“	73
Kūryba kaip meilės raiška	74
Ignas Šeinius. „Kuprelis“ (ištraukos)	74
Vaizduotės ir saviraiškos svarba	84
Regimantas Tamošaitis. „Žmogus be kūrybos – kaip medis be lapų“ (ištraukos)	85
Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Laiškai Sofijai (ištraukos)	86
Meno ir tikrovės, kūrėjo ir visuomenės santykis	88
Marcelijus Martinaitis. „Taip atsitinka kuriant...“ (ištraukos)	89
Marius Ivaškevičius. „Stilius plius“ (ištrauka)	90
Liudvikas Jakimavičius. „Retinimas kirtavietėje“ (ištrauka)	90
Oskaras Vaildas. „Doriano Grėjaus portretas“ (ištraukos)	91
4 skyrius. DIALOGAS SU TRADICIJA: MITAS, TAUTOSAKA, LITERATŪRA	97
Etninės kultūros savitumas	98
Kas yra etninė kultūra?	98

Bendruomeniškumo ilgesys	99	Literatūros ryšys su tautosaka	130
Senosios ir šiuolaikinės kultūros sandūra	100	Kazys Saja. „Po to, kai jie pavirto medžiais“ (ištrauka)	131
Tautosakos kūrinių kontekstai	103	Liaudies daina ir dainiškoji poezija	134
„Saulala sadina, lylią“	104	Liaudies pasaulėjautos raiška dainose	134
Tautosakos bruožai	104	„Gale lauko lazdynėlis“	135
„Aušt aušrelė švytuodama“, „Kelkitės, broleliai raitūnėliai“	105	Kodėl žmonės dainuoja	135
Lietuvių tautosakos rūšys ir žanrai	106	Dainų lyrizmas	138
Mitai aiškina pasaulį	107	„Ar vėjužis pūtė“	139
Mitų pėdsakai tautosakoje	107	Lietuviškos vestuvės ir vestuvinės dainos	140
Tikėti ar netikėti sakmėmis?	107	„Vai, žydėk, žydėk“, „Sesele mūsų“	141
Erdvės ir laiko slinktytis	108	Daina ir lietuvių poezija	143
Pasaulio sukūrimas	108	Antanas Strazdas. „Strazdas“	143
„Kaip atsirado žemė“	109	Antanas Vienažindys. „Ilgu ilgu man ant svieto“	146
Gintaras Beresnevičius. „Lietuvių religija ir mitologija“ (ištrauka)	109	Dainiškoji lyrika XX amžiuje	147
„Žmogaus sukūrimas“, „Žmogaus ligos, „Uždegtas miškas“	110	Paulius Širvys. „Autobiografija“ (ištraukos), „Kai brendu naktimi“	147
Dalios samprata	111	Marcelijus Martinaitis. „Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoje“	149
„Laimių lėmimas“, „Vištakojė ir Gaidžiakojė“, „Laumės verpėjos“	111	Jonas Strielkūnas. „Žiedas vėjuotą rudens dieną“	150
Salomėja Neris. „Sidabrinės uogos“	112	5 skyrius. TAPATYBĖS RAIŠKA	
Padavimų atmintis	113	LITERATŪROJE	153
„Bitinėlė ežeras“, „Kaip atsirado Paršežerio ežeras“, „Gimtinės bala“, „Švendubrės akmuo“, „Velnio tiltas ties Rumšiškėm“, „Velnio nuvilktas akmuo“, „Akmeniu pavirtusi nuotaka“	113	Kas lemia individo apsisprendimą?	154
Kilmės mitų svarba bendruomenės tapatybei	115	Žemaitė. „Marti“ (ištraukos)	154
„Sakmė apie pagonišką paklydimą, kaip Sovijų dievu vadina“	115	Vincas Krėvė. „Skerdžius“ (ištraukos)	165
Gintaras Beresnevičius. „Sovijaus religinė reforma“ (ištraukos)	116	Tautinės tapatybės atramos	174
Simonas Daukantas. „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ (ištrauka)	117	Kristijonas Donelaitis. „Metai“ (ištraukos)	174
Rimvydas Petrauskas. „Socialiniai ir istoriografiniai lietuvių kilmės iš romėnų teorijos aspektai“ (ištraukos)	118	Ieva Simonaitytė. „Aukštųjų Šimonių likimas“ (ištraukos)	178
Platusis Lietuvos metraščių sąvadas („Apie Romos kunigaikštį Palemoną ir kaip jis įsikūrė Žemaitijoje“)	118	Įsipareigojimas tautinei bendruomenei	190
Pasakos gyvybė	121	Vincas Kudirka. „Iš mano atsiminimų keletas žodelių...“ (ištrauka)	190
Kam reikalingos pasakos?	121	Vytautas Kavolis. „Kudirkos epochos ženklai“ (ištraukos)	193
Apie ką kalbama pasakose?	122	Lionginas Baliukevičius-Dzūkas. Dienoraštis (ištraukos)	194
Pasakų sekimas liaudies tradicijoje	123	Romualdas Granauskas. „Šventųjų gyvenimai“ (novelė „Liūdnosios upės“)	197
Elementarioji pasakos struktūra	124	Algirdas Landsbergis. „Žodžiai, gražieji žodžiai“ (ištraukos)	202
„Karalaitė ant stiklo kalno“	125	Dalia Staponkutė. „Iš dviejų renkuosi trečią“ (esė „Kartais ir maištas gydo“)	204
Herojė moteris ir jos stiprybės šaltiniai	127		
„Eglė žalčių karalienė“	127		
Vytautas Kavolis. „Archajinis lietuvių kultūros sluoksniš“ (ištrauka)	129		

Kodėl verta skaityti knygas?

- NUGYVENTI SEPTYNIASDEŠIMT TŪKSTANČIŲ METŲ...
- AR KNYGOS GALI KLAUSTI?

Deividas Bouvis roko festivalyje Čilėje 1990 metais. Fotografas Chorché Barjas (Jorge Barrios)

Ar verta skaityti knygas? Jums tikriausiai žinomas anglų dainininkas, rašytojas ir aktorius Deividas Bouvis (*David Bowie*), išbandęs įvairius muzikos stilius ir turintis milijonus gerbėjų, aistringas knygų skaitytojas ir kolekcininkas, sako: „Jei aš vėl būčiau jaunas, gyvenimo prasmės ieškočiau skaitydamas.“ Šaunusis kareivis Šveikas, čekų rašytojo Jaroslavo Hašeko (*Jaroslav Hašek*) labai juokingo romano herojus, tikriausiai nesutiktų. Jo manymu, knygos – tai tik šūsnyš supjaustytų ir surištų lapų, todėl skaityti neverta. Jeigu taip, kažin ar knygos visais laikais būtų buvę skiriama tiek dėmesio. Knygas, perrašinėjamas ir saugomas vienuolynuose, galėjo skaityti tik išrinktieji. Kai kurios buvo draudžiamos ir deginamos, už jų skaitymą ir platinimą grėsė kalėjimas ar tremtis. Mūsų laikais sudarinėjami įdomiausių, nepamirštamų, didžiausią įtaką padariusių knygų dešimtukai ir šimtukai, pasaulio įžomybės skelbia mėgstamų knygų sąrašus.

Tai kodėl gi verta jas skaityti? Turbūt reikia klausti autoritetų, tikrų bibliofilų – knygų mylėtojų, kurie visą gyvenimą skaito ir rašo knygas, kolekcionuoja retus egzempliorius, dėsto literatūrą universitete. Toks žmogus yra žymus italų rašytojas, literatūros profesorius Umberto Ekas (*Umberto Eco*, 1932–2016).

Umbertas Ekas PALAUK, PALAUK! – NEGALIU, NEGALIU!

(interviu ištrauka)

Profesoriau, kodėl skaitote knygas?
Kas pasakė, kad skaitau? Aš jas rašau.

Atrodo, kad kelias knygas vis dėlto esate perskaitę. O gal nebeskaitote?

Ne, skaitau. Kadais parašiau straipsnelį jaunimo bukletui, atsakydamas į klausimą: „Kodėl reikia skaityti knygas?“ Teigiau, kad skaitydami prailginame gyvenimą. Vargšo neišsilavinusio žmogaus gyvenimas yra trumpas, jo ar jos atminty glūdi vaikystės, brandos įvykiai, o mirdamas teprisimena šešiasdešimt ar septyniasdešimt gyvenimo metų. Aš pajėgiu atsiminti Julijaus Cezario gyvenimą, kas atsitiko Napoleonui Vaterlò mūšio dieną. Mano atmintis pripildyta kitų žmonių gyvenimų. Aš gyvenau ne septyniasdešimt, o septyniasdešimt tūkstančių metų. Mano atmintis, mano patirtis yra turtingesnė už vargingo, neišsilavinusio žmogaus atmintį. Skaitymu galima gyventi ilgiau ir įgyti daugiau patirties.

O ar ilgesnis gyvenimas pats savaime yra geresnis?

Na, manau, kad žmonės pritarė, – kiekvienas geriau jau norėtų numirti aštuoniasdešimties, o ne dvidešimties metų. Aišku, kad geriau nugyventi du tūkstančius gyvenimų negu tik vieną. Nors galiu įsivaizduoti kokį nors tibietyt vienuolį, kuris visą gyvenimą praleido kalno viršūnėje, visą laiką žvelgė į tą patį vaizdą, bet kurio vidinis gyvenimas turtingesnis už manąjį. Jis įdiegė sau, įsivaizdavo tai, ko neperskaitė. Gyvendamas intensyvią vidinį gyvenimą, galite, pats to nesuvokdamas, įgyti trijų tūkstančių metų išmintį – štai kitas kelias, kaip tapti išmintingam neskaitant. Bet tai ypatingi atvejai, skaityti yra lengviau.

Umbertas Ekas

Ar skaitydamas tapote išmintingesnis?

Manau, kad taip. Ir mąstydamas bei analizuodamas. Manau, esu išmintingas tiek, kiek leidžia išmintis. Kaip galimybė analizuoti, suprasti situaciją. Būti išmintingam – tai ir gebėti susitaikyti su kitų žmonių silpnėmis. Man padeda gyventi didžiosios išminties krislai. Tarkim, atvyksta santechnikas pataisyti čiaupo, bet vandens sustabdyti nepajėgia, vanduo vėl bėga, mano žmona, apimta neviltes, klausia: „Kaip jis gali būti toks kvailas?“ Aš atsakau: „Jeigu jis būtų nuovokus, būtų semiotikos profesorius Bolonijos universitete.“ (*Juokiasi.*) Todėl negaliu būti jam rūstus. Mintyse laikydamasis šios idėjos, pajėgiu suprasti daugelį žmonių. Manau, tai – išmintis.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokius du būdus tapti išmintingam siūlo Umberto Ekas?
2. Kuris iš jų lengvesnis? Kodėl?
3. Ar pritariate, kad skaitymas pripildo mus kitų žmonių gyvenimų? Pateikite savų pavyzdžių.
4. Kas yra išmintis, profesorius paaiškino visai paprastai. Kaip manote – pajuokavo?

Justeinas Gorderis

Norvegų rašytojo Justeino Gorderio (*Jostein Gaarder*, g. 1952 m.) kūryba žinoma toli už jo tėvynės ribų. Romanas „Sofijos pasaulis“, išverstas į daugiau nei penkiasdešimt kalbų, jau yra pasiekęs kone visus pasaulio kampelius. Prieš keletą metų svečiuodamasis tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje Gorderis sakė, kad nesitikėjo

Justeinas Gorderis. Fotografė Kerolin Syliger (*Carolin Seeliger*)

tokio knygos populiarumo. Dėstant filosofiją mokykloje jam šovė į galvą mintis parašyti apie mergaitę, radusią pašto dėžutėje paslaptingo siuntėjo laišką su klausimu: „Kas tu esi?“ Romano skaitytojai iškart panardinami į dvi istorijas. Viena detektyvinė, įtraukianti ir intriguojanti, nes smalsu, kas ir dėl ko rašo laiškus Sofijai. Kita rutuliojasi laiškuose – tai artimesnė pažintis su tikriausiai ne kartą girdėtais, bet nepažįstamais filosofais Aristotelium¹, Platonu², Kantu³ ir kitais. Taip didžiųjų mąstytojų idėjos tampa ne tik Sofijos, bet ir skaitytojo pasaulio dalimi. Knyga ragina klausti ir stebėtis, mąstyti, ieškoti atsakymų.

¹ Aristotelis (384–322 pr. Kr.) – graikų filosofas, Platono mokinys, autoritetingiausias iš senovės mąstytojų, pirmas sukūręs vientisą sistemą, apimančią visas pažinimo sritis.

² Platonas (428–348 pr. Kr.) – senovės graikų filosofas, Sokrato mokinių, suformavęs europietiškosios mąstysenos pagrindus.

³ Imanuelis Kantas (*Immanuel Kant*, 1724–1804) – klasikinės vokiečių filosofijos pradininkas.

SOFIJOS PASAULIS

(ištrauka)

SKRYBĖLĖ

...viena, ko reikia, norint tapti geru filosofu, yra sugebėjimas stebėtis...

Sofija net neabejojo, kad anoniminių laiškų autorius vėl atsilieps. Kol kas apie laiškus nuspėdė niekam nepasakoti.

Mokykloje buvo sunku įdėmiai klausytis mokytojo. Sofijai atrodė, kad jis pasakoja tik apie nesvarbius dalykus. Kodėl jam nepakalbėjus apie tai, kas yra žmogus arba kas yra pasaulis ir kaip jis atsirado?

Sofiją apėmė niekada anksčiau nepatirtas jausmas, kad ir mokykloje, ir visur kitur žmonės susirūpinę daugiau ar mažiau atsitiktiniais dalykais. Juk yra kur kas reikšmingesnių ir sunkesnių klausimų, kurie svarbesni už įprastus mokykloje dėstomus dalykus.

Ar kas nors gali atsakyti į tokius klausimus? Šiaip ar taip, Sofijai atrodė svarbiau mąstyti apie juos nei kalti stipriuosius veiksmazodžius.

Kai nuskambėjo skambutis po paskutinės pamokos, ji taip greitai nėrė iš mokyklos kiemo, kad Joruna turėjo pabėgėti norėdama ją pasivyti.

Po valandėlės Joruna paklausė:

– Ar lošim vakare kortomis?

Sofija gūžtelėjo pečiais.

– Manau, kad kortos manęs nebelabai traukia.

Joruna atrodė nukritusi iš mėnulio.

– Ne? Tai gal pažaisim badmintoną?

Sofija nudūrė akis į asfaltą. Paskui žvilgtelėjo į draugę.

– Manau, kad ir badmintonas manęs netraukia.

– Ne tai ne!

Jorunos balse Sofija pajuto liūdesio gaidelę.

– Tada gal papasakosi, kas tau staiga pasidarė daug svarbiau?

Sofija papurtė galvą.

– Tai... tai paslaptis.

– Tfu! Tu paprasčiausiai įsimylėjai!

Kurį laiką mergaitės ėjo tylėdamos. Prie futbolo aikštės Joruna pasakė:

– Aš einu per aikštę.

Jorunai tai buvo tiesiausias kelias, bet per aikštę ji eidavo tik tada, kai skubėdavo, nes laukdavo svečių arba būdavo užsirašiusi pas dantų gydytoją.

Sofija pasigailėjo įžeidusi draugę. Bet ką galėjo atsakyti? Kad staiga labai susidomėjo tuo, kas ji yra ir kaip atsirado pasaulis, ir todėl nebeturi laiko žaisti badmintoną? Ar draugė būtų supratusi?

Kodėl taip sunku domėtis pačiais svarbiausiais ir tarsi pačiais paprasčiausiais iš visų klausimų?

Sofija pajuto, kaip krūtinėje suspurdėjo širdis, atsiveriant pašto dėžutei. Iš pradžių ji ištraukė tik banko pranešimą ir keletą didelių geltonų vokų mamai. Et, o ji taip tikėjosi naujo laiško nuo nepažįstamojo.

Uždarydama vartelius, Sofija perskaitė savo vardą ant vieno didelio voko. Kitoje pusėje buvo užrašyta: *Filosofijos kursas. Elgtis labai atsargiai.*

Sofija pasileido tekina žvyruotu takeliu ir ant laiptų nusimetė kuprinę. Kitus laiškus pakišo po kilimėliu. nubėgo į sodą ir pasislėpė Landynėje. Didysis laiškas turėjo būti atplėšiamas tenai.

Šerekana atidūmė iš paskos, bet tegu. Sofija buvo tikra, jog katė nieko neišplepės.

Voke buvo trys sąvaržėlė susegti mašinraščiai. Sofija pradėjo skaityti.

Kas yra filosofija?

Miela Sofija! Visi žmonės turi skirtingus pomėgius. Vieni renka senas monetas arba pašto ženklus, kiti užsiima rankdarbiais, tretį didžiąją laisvalaikio dalį skiria kuriai nors sporto šakai.

Daug kas mėgsta skaityti. Bet skaitymas skaitymui nelygu. Vienas skaito tik laikraščius arba komiksus, kitam patinka romanai, o trečias teikia pirmenybę knygoms apie astronomiją, zoologiją ar technikos naujoves.

Tačiau ar yra kas nors, kas įdomu visiems? Kas rūpėtų visiems žmonėms – nesvarbu, kas jie tokie arba kur gyvena? Taip, miela Sofija, yra keletas klausimų, kurie svarbūs visiems žmonėms. Tokie klausimai ir aptariami šiame kurse.

Kas svarbiausia gyvenime? Jei paklaustume žmogų, kenčiantį badą, jis atsakytų „maistas“. Jei tą patį klausimą užduotume sąlančiam, atsakymas būtų „šiluma“. O jeigu paklaustume žmogų, kuris jaučiasi vienišas ir visų apleistas, tada atsakymas, matyt, būtų „bendravimas su kitais žmonėmis“.

Tačiau kai visi šie poreikiai patenkinti, ar dar yra kas nors, ko reikia visiems žmonėms? Filosofai mano, kad taip. Jų nuomone, žmogus negali būti gyvas vien duona. Žinoma, visiems žmonėms reikia maisto. Jiems reikia meilės ir globos. Bet yra dar kai kas, ko reikia visiems žmonėms. Mes norime rasti atsakymą, kas esame ir dėl ko gyvename.

Geriausias būdas priartėti prie filosofijos – užduoti keletą filosofinių klausimų.

Kaip sukurtas pasaulis? Ar už to, kas vyksta, slypi kokia nors valia arba prasmė? Ar yra pomirtinis gyvenimas? Kaip ieškoti atsakymų į tokius klausimus? Ir svarbiausia: kaip turime gyventi?

Panašius klausimus žmonės kelė visais laikais. Nežinome tokios kultūros, kurioje nebūtų domimasi, kas yra žmonės arba kaip atsirado pasaulis.

Iš esmės filosofinių klausimų, kuriuos galėtume užduoti, nėra tiek jau daug. Kai kuriuos, svarbiausius, jau paminėjome. Tačiau istorija į mūsų užduotus klausimus pateikia daugybę skirtingų atsakymų.

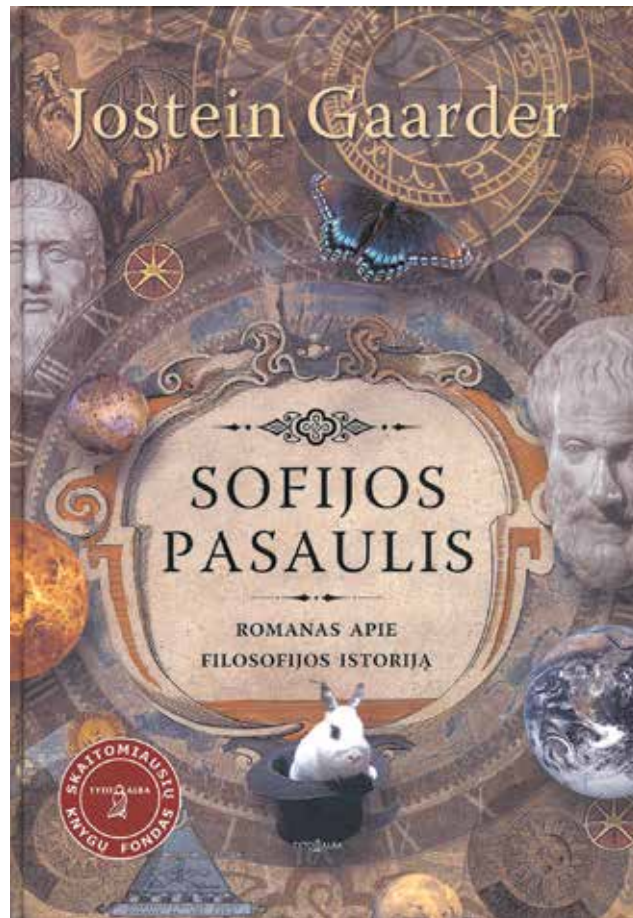
Kur kas lengviau užduoti filosofinį klausimą nei į jį atsakyti.

Ir šiandien kiekvienas žmogus privalo surasti savo atsakymus į tuos pačius klausimus. Neįmanoma iš enciklopedijos sužinoti, ar yra Dievas arba pomirtinis gyvenimas. Žinynas irgi negali patarti, kaip gyventi. O susipažinus su kitų žmonių mintimis lengviau patiem susidaryti požiūrį į gyvenimą.

Filosofų tiesos ieškojimą galima būtų palyginti su detektyvine istorija. Vieni žudiku laiko Anderseną, kiti mano, kad tai Nylsas arba Jepsenas. Kai tai – tikra kriminalinė mįslė, policija gali ją vieną dieną įminti. Žinoma, būna taip, kad paslapties atskleisti nepavyksta. Tačiau paslaptis vis tiek turi sprendimą.

Net jei sunku atsakyti į kokį nors klausimą, galima tarti, kad klausimas turi vieną – ir tik vieną – teisingą atsakymą. Po mirties arba yra kokia nors būties forma, arba ne.

Ilgainiui mokslas įminė nemažai senųjų mįslių. Kadaisė buvo neįmenama mįslė, kaip atrodo tamsioji Mėnulio pusė. Atsakymą į tokius klausimus sunku rasti diskusijomis, tad viską nulemdavo vaizduotė. Bet šiandien puikiai žinome, kaip atrodo tamsioji Mėnulio pusė. Neįmanoma „manyti“, kad Mėnulyje gyvena žmogus arba kad Mėnulis yra sūrio skridinys.

Viršelio dailininkė Ilona Kukenytė

Vienas iš senųjų graikų filosofų, gyvenęs daugiau nei prieš du tūkstančius metų, taip pat manė, kad filosofija atsirado dėl žmogaus stebėjimosi. Pasak jo, žmogus taip viskuo stebisi, kad filosofiniai klausimai išskyla savaime.

Tas pats vyksta žiūrint fokusininko triukus. Mums nesuprantama, kaip gali atsitikti tai, ką matome. Tada kyla klausimas: kaip fokusininkas porą baltų šilkinių šalių galėjo paversti gyvu triušiu?

Daugeliui žmonių pasaulis yra toks pat nesuvokiamas kaip triukas, kai fokusininkas iš skrybėlės, kuri vos prieš akimirka buvo tuštut tuštutėlė, ištraukia triušį.

Mes suprantame, kad fokusininkas mus apgavo. Bet knieti sužinoti, kaip jis tai padarė. Kai kalbame apie pasaulį, viskas šiek tiek kitaip. Žinome, kad pasaulis nėra apgavystė ar triukas, nes vaikštome žeme ir patys esame pasaulio dalis. Iš tikrųjų esame baltasis triušis, traukiamas iš fokusininko skrybėlės. Tik triušis nesupranta, kad su juo daromi fokusai. Mums yra kitaip. Mes suvokiame, kad dalyvaujame kažkokioje mįslingame dalyke ir norime sužinoti, kaip viskas susiję.

Ar perskaitei iki galo, Sofija? Bus daugiau.

Sofija visiškai nusikamavo. Ar perskaitei iki galo? Ji neatsimena, ar skaitydama nors kartą atsikvėpė.

Kas atnešė tą laišką? Kas?

Geltonasis vokas buvo įmestas tiesiai į pašto dėžutę.

Sofija pasižiūrėjo į laikrodį. Dar tik be penkiolikos trys. Liko beveik dvi valandos, kol mama grįš iš darbo.

Sofija vėl išlindo į sodą ir nubėgo prie pašto dėžutės. Ar gali ten dar kas nors būti?

Ji vėl rado geltoną voką su savo vardu. Šįkart apsidairė aplinkui, bet nieko neišvydo. Sofija pabėgė į pamiškę ir apmetė akimis taką.

Irgi nė gyvos dvasios.

Staiga jai pasigirdo, kad miško gilumoje trakstelėjo šakelės. Ji nebuvo visai tuo tikra, šiaip ar taip, beprasmiška vyti, net jei kas nors ir bandė pasprukti.

Sofija parėjo namo, nusimetė kuprinę ir padėjo mamos laiškus. Užlėkė aukštyn į savo kambarį, susirado didžiąją sausaininę su gražiais akmenukais, išbėrė juos ant grindų ir į dėžę įdėjo abu didžiuosius vokus. Tada vėl išlėkė į sodą su dėže rankose. Prieš išeidama padavė katei ęsti.

Grįžusi į Landynę, Sofija atplėšė voką ir ištraukė keletą naujų mašinraščio lapų. Ėmė skaityti.

Keista būtybė

Štai mes ir vėl susitikom. Kaip supratai, šį mažą filosofijos kursą gausi nedidelėmis dalimis. Čia – dar keletas įvadininių minčių.

Ar jau sakiau, kad viena, ko reikia, norint tapti geru filosofu, yra sugebėjimas stebėtis? Jei ne, sakau dabar: VIENA, KO REIKIA, NORINT TAPTI GERU FILOSOFU, YRA SUGEBĖJIMAS STEBĖTIS.

Visi maži vaikai moka stebėtis. Kitaip ir būti negali. Vos po kelių mėnesių jie išstumiami į naujut naujutėlį pasaulį. Bet, rodos, augant sugebėjimas stebėtis nyksta. Kodėl taip yra? Ar Sofija Amundsen gali atsakyti?

Jei kūdikis mokėtų kalbėti, tikriausiai ką nors pasakytų apie tai, į kokį nuostabų pasaulį atėjo. Net jeigu vaikas ir nešneka, matome, kaip jis rodo aplink save ir smalsiai graibsto daiktus, esančius kambaryje.

Vėliau, išmokęs tarti pirmuosius žodžius, jis kaskart sustoja ir šaukia „au au“, pamatęs šunį. Vaikelis šokinėja vežimėlyje ir mostaguoja rankutėmis: „Au au! Au au!“ Kadangi esam jau įmetėje, mus galbūt vargina toks vaiko įkarštis. „Taip taip, čia yra „au au“, – sakome mes, nebeturintys kuo stebėtis, – o dabar nurimk.“ Mes nesame labai sužavėti. Šunų matėme ir anksčiau.

Galbūt šis nenumaldomas džiaugsmas pasikartos dar kelis šimtus kartų, kol vaikas sugebės praeiti pro šunį neprarasdamas blaivaus proto. Arba pro dramblių, arba begemotą. Tačiau vaikas dar nebus išmokęs gerai kalbėti (ir filosofškai mąstyti), o pasaulis jam jau taps įpročiu.

Kad ir kaip gaila!

Mano užduotis – neleisti tau, miela Sofija, tapti viena iš tų, kurie pasaulį laiko savaime suprantamu dalyku. Dėl visa pikta, prieš pradėdami patį filosofijos kursą, mintyse atliksime porą bandymų.

Įsivaizduok, kad vieną dieną išėini pasivaikščioti į mišką. Staiga ant tako pamatai nedidelį kosminį laivą. Iš jo išlipa nedidukas marsietis, sustoja ir įsispitrėja į tave...

Ką pagalvotum? Na taip, iš tiesų tai nėra labai svarbu. Bet ar tau kada nors buvo atėjusi į galvą mintis, kad tu pati esi tokia marsietė?

Nelabai tikėtina, kad kada nors susidursi su būtybe iš kitos planetos. Mes netgi nežinome, ar kitose planetose yra gyvybė. Bet galima įsivaizduoti, kad susidursi su pačia savimi. Galbūt vieną gražią dieną pasijusi visai nauju žmogumi. Gal tai įvyks kaip tik vaikštinejant po mišką.

„Aš esu keista būtybė, – pagalvosi. – Esu mįslingas padaras...“

Pasijusi tarsi miegančioji gražuolė, pabudusi iš ilgiausio miego. „Kas aš esu?“ – paklausi. Tu žinai, kad ropinėji po vieną Visatos planetą. Bet kas yra Visata?

Jei šitaip atrasi save, bus ne mažiau paslaptinga kaip ir marsietis, apie kurį kalbėjome anksčiau. Tai bus ne tik būtybė iš kosmoso. Tu suvoksi, kad pati esi tokia pat keista būtybė.

Ar vis skaitai, Sofija?

Regis, dar vaikystėje prarandame gebėjimą stebėtis. Netenkame kažko esmingo – to, ką filosofai vėl bando atgaivinti. Kažkas viduje mums sako, kad gyvenimas – didžiulė paslaptis. Kadaisė esame ją patyrę, kai dar nemokėjome apie tai mąstyti.

Taigi dabar turi pasirinkti, miela Sofija. Ar esi vaikas, kuris dar „nepripirato“ prie pasaulio? Ar esi filosofė, galinti prisiekti, kad tai niekada neatsitiks?

Jei tik papurtysi galvą ir negalėsi priskirti savęs nei prie vaiku, nei prie filosofų, vadinasi, jau apšilai kojas pasaulyje ir jis tavęs nebestebina. Tai reiškia, kad pavojus arti. Todėl ir gauni šį filosofijos kursą. Dėl visa pikta. Aš nenoriu, kad taptum viena iš tingiųjų ir abejingųjų. Noriu, kad gyventum atviromis akimis.

Kai pavakare grįžo mama, Sofija buvo kaip apdujusi. Dėželė su mįslingojo filosofo laiškais saugiai gulėjo Landynėje. Sofija pabandė imtis namų darbų, bet tebesėdėjo ir mąstė apie tai, ką perskaitė.

Kiek daug dalykų, apie kuriuos ji lig šiol nesusimąstė! Ji nebe vaikas, bet ne visai suaugusi. Filosofas ją išgelbėjo. Be jokios abejonės. Nepažįstamasis laiško autorius išgelbėjo ją nuo kasdienybės abejingumo.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie klausimai Sofiją blaško mokykloje?
2. Kas paaiškėja iš draugių pokalbio? Kur klaidžioja Sofijos mintys?
3. Iš ko matyti, kad nepažįstamojo laišakai mergaitei labai svarbūs?
4. Kokius klausimus laiško autorius vadina filosofiniais? Kuo jie skiriasi nuo įprastų klausimų, kurių kasdien užduodame vieni kitiems?
5. Kodėl, jūsų manymu, kur kas lengviau užduoti filosofinį klausimą nei į jį atsakyti?
6. Kas, pasak nepažįstamojo, padeda žmogui susidaryti požiūrį į gyvenimą?
7. Į kokius klausimus sunku, gal net neįmanoma atsakyti diskutuojant? Paaiškinkite ir pateikite pavyzdžių.
8. Kaip pasijunta Sofija, perskaičiusi pirmąjį laišką? Kas ją labiausiai trikdo?
9. Paslaptingas laiško siuntėjas kalba apie žmonių gebėjimą stebėtis. Ar buvote kada nors netikėtai nustebinti įprastų, kasdienių dalykų? Papasakokite.
10. Koks klausimas kyla žmogui, susidūrusiam su pačiu savimi?
11. Kodėl, jūsų manymu, žmonės liaujasi stebėtis pasauliu?
12. Paaiškinkite posakį gyventi atviromis akimis.
13. Ką Sofija sužinojo apie save ir pasaulį, skaitydama pirmuosius laiškus?
14. Kaip nepažįstamasis išgelbėjo ją nuo kasdienybės abejingumo?
15. Ar romano ištrauka jums padėjo geriau suprasti, kas yra filosofas? Palyginkite, kaip žodžius *filosofija*, *filosofas* supratote anksčiau ir dabar.
16. Pasidomėkite, kokia vardo Sofija reikšmė. Kodėl rašytojas davė šį vardą pagrindinei veikėjai?
17. Aiškindamas, kas yra filosofija, laiško siuntėjas priėmė Šventojo Rašto mintį: „Žmogus gyvas ne viena“

duona“ (Mt 4,4; Lk 4,4). Raskite ją romano ištraukoje ir paaiškinkite.

Rašome

- Ar pasaulis vis dar stebina žmogų? Atsakykite laišku nepažįstamajam filosofui. Jame išdėstykite ir pagrįskite savo požiūrį.
- Sukurkite literatūrinę miniatiūrą (vaizdelį, eilėraštį, trumpą pasakojimą), kurioje įprasta aplinkos detalė, atskleista kalbos priemonėmis, įgautą naują – netiesioginę – reikšmę.

Diskutuojuame

- Justinas Gorderis skaitytojams ne kartą yra sakęs, kad jame gyvena ūgtelėjęs vaikas. Gal todėl savo knygas jis skiria ir vaikams, ir suaugusiesiems. Perskaitykite „Sofijos pasaulį“ padiskutuokite, kas kūrinyje gali būti įdomu suaugusiems skaitytojams ir kas paaugliams.
- Kurios filosofinės mintys jums svarbios ir artimos? Apie kokius dalykus paskatino susimąstyti ši knyga?
- Interneto svetainėje *rašyk.lt* aptariamas „Sofijos pasaulio“ poveikis skaitytojams. Vienas autorius rašo:

Kodėl romanas, kuriame gvildenami filosofiniai klausimai, neužduodami daugumos žmonių, tapo tiems žmonėms įdomus? Galbūt paaugliai šį romaną skaito tik todėl, kad jo veikėja – jų bendraamžė? Gal kai kurie tiesiog vaikosi bestselerius? O jeigu – juk taip norisi naiviai tikėtis – žmonės pagaliau suprato kadaise Sokrato iškeltą mintį: „Žinau, kad nieko nežinau“, – ir nusprendė vėl domėtis? Į šiuos klausimus atsakyti sunku, bet gal ir nebūtina – juk, kaip teigiama knygoje, „visada pavojingiausi tie, kurie klausia. Atsakyti ne taip pavojinga. Viename klausimėlyje gali būti tiek sauso parako, kiek tūkstantyje atsakymų“.

- Koks klausimas rūpi šio teksto autoriui?
- Pasirinkite, jūsų manymu, įtikinamiausią iš trijų atsakymų ir pagrįskite remdamiesi sava patirtimi.
- Ar pritariate, kad „visada pavojingiausi tie, kurie klausia. Atsakyti ne taip pavojinga“. Savo nuomonę pagrįskite pavyzdžiais.

Diskutuojuame

- Remdamiesi ne tik „Sofijos pasauliu“, bet ir kitomis skaitytomis knygomis, pasvarstykite, koku būdu knyga kelia klausimus skaitytojui.

Rašome

- Parašykite esė „Mano pokalbis su knyga“ (iki 200 žodžių).

Ērichas Fromas

Garsus žydų kilmės Vokietijos ir JAV psichologas ir filosofas Ērichas Fromas (*Erich Fromm*, 1900–1980) apmąstė dvi priešingas gyvensenas. Žmogui, kuriam svarbiausia **turėti**, būdingas materialinių vertybių vaikymasis, valdžios troškimas ir agresija. Tas, kuriam rūpi **būti**, savo gyvenime vadovaujasi meile, trokšta dalytis, nori prasmingos, kūrybiškos, produktyvios veiklos. Fromo knygos, ypač „Meilės menas“, „Pabėgimas iš laisvės“, „Žmogus sau“, pelnė pasaulinį įvertinimą ir skaitomos iki šiol.

Knygoje „Turėti ar būti“ jis kalba ir apie skaitymą.

Ērichas Fromas. Fotografas Raineris Funkas (*Rainer Funk*)

Pirmiausia vertėtų aptarti tekste vartojamas sąvokas.

- Mokytojo padedami išsiaiškinkite žodžių *būtis*, *būtiškas* reikšmę.
- Tikriausiai žinote, kas yra *materialinė nuosavybė*. O kas galėtų būti *kultūrinė nuosavybė*? Pateikite pavyzdžių.
- Kaip suprantate žodį *produktyvus*? Galima produktyviai dirbti, kurti, net mąstyti, o ką reiškia *produktyviai skaityti*?

TURĒTI AR BŪTI

(ištrauka)

Tai, kas pasakyta apie pokalbį, lygiai teisinga kalbant apie tekstą, kuris yra – ar turėtų būti – pokalbis tarp autoriaus ir skaitytojo. Suprantama, skaitant (kaip ir asmeninio pokalbio metu) svarbu yra tai, kas yra autorius (arba pašnekovas). Skaitydami pigų nemenišką romaną, tartum sapnuojame dienos sapnus – šiuo atveju neįmanoma produktyvi reakcija, tekstas praryjamas it televizijos šou ar

bulvių traškučiai, žiaujamais žiūrint televizorių. Tačiau romaną, tarkime, Balzako⁴, galima skaityti ir vidujai išgyvenant, produktyviai, t. y. būtiškai. Bet ir tokios knygos dažniausiai skaitomos vartotojiškai – į turėjimą orientuotu būdu. Kai tik skaitytojų smalsumas sužadinas, jie tuoj pat nori sužinoti siužetą: ar herojus miršta ar lieka gyvas, ar herojė suvedžiojama ar atspiria pagundoms; jie nori sužinoti atsakymus. Romanas šiems skaitytojams yra tik sujaukinimo priemonė, laiminga ar nelaiminga romano pabaiga tampa jų išgyvenimų kulminacija: žinodami pabaigą, jie turi visą istoriją, ir tokią realią, tarsi jų pačių prisimintą. Tačiau savo žinių jie nepagausino, nesuprato romano herojaus, nepavyko geriau suvokti žmogaus prigimties ar pažinti savęs.

Šitaip skaitomos istorijos ar filosofijos knygos. Filosofijos ar istorijos knygų skaitymo būdą formuoja – arba tiksliau, deformuoja – mokymas. Mokyklos tikslas yra suteikti kiekvienam besimokančiam tam tikrą „kultūrinę nuosavybę“. Baigiant mokyklą dokumentu patvirtinama, jog moksleiviai turi bent minimalų tos nuosavybės kiekį. Studentai mokomi skaityti knygas taip, kad galėtų pakartoti pagrindines autoriaus mintis. Taip jie „žino“ Platoną, Aristotelį, Kantą, Haidegerį⁵, Sartrą⁶. Įvairūs išsilavinimo lygiai – nuo vidurinės mokyklos iki mokslo daktarų – iš esmės skiriasi tik įgyjamu kultūros nuosavybės kiekiu, kuris atitinka tą materialinės nuosavybės kiekį, kokį studentai įgis ateityje. Vadinamieji geri studentai yra tie, kurie gali tiksliausiai pakartoti, ką kiekvienas iš šių filosofų yra pasakęs. Jie yra panašūs į gerai informuotą muziejaus gidą. Tačiau jie mokosi tik to, kas telpa į žinių kaip nuosavybės ribas. Jie nesimoko klausyti filosofų, diskutuoti su jais; jie nesimoko įžvelgti filosofų vidinių prieštaravimų, suprasti, kad šie apeina kai kurias problemas ar vengia opių temų; jie nesimoko atskirti autorių naujų minčių nuo tų, kurias piktavo to meto „sveikas protas“; jie nesimoko įsiklausyti, kad galėtų atskirti, kada autoriai kalba tik protu, o kada protas ir širdis kalba kartu; jie nesimoko įžvelgti, kada autoriai nuoširdūs, kada apsimeta, ir daugelio kitų dalykų.

Buvimo orientacijos skaitytojai neretai gali prieiti išvadą, kad labai vertinama knyga yra arba visai bevėrtė, arba gana ribotos vertės. Jie gali visiškai suvokti kūrinių, kartais net geriau už patį autorių, kuriam gal atrodo reikšminga visa, ką tik jis parašęs.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

- Su kuo filosofas lygina skaitymą?
- Ką žmonės patiria skaitydami nemenišką romaną?
- Ką reiškia skaityti „vidujai išgyvenant, produktyviai, t. y. būtiškai“? Ar esate kada nors taip skaitę knygą?
- Dabar daug kalbama, rašoma apie vartotojų visuomenę, vartotojiškumą. Kaip atsitinka, kad ir klasikos kūriniai skaitomi vartotojiškai?
- Kur, pasak autoriaus, prasideda rimtų knygų skaitymo deformacija? Kaip ji pasireiškia?
- Kurią raiškos priemonę autorius pasitelkia „geriems“ studentams apibūdinti? Raskite, įvardykite ją ir paaiškinkite, kodėl ji pavartota.
- Kas, Fromo manymu, netelpa „į žinių kaip nuosavybės ribas“? Išrašykite bent du dalykus.

Rašome

- Antros pastraipos pabaigoje kartojamas žodis *nesimoko* nusako prasto skaitytojo santykį su knyga. Atmetę neiginių, gausime tikrojo skaitytojo ypatybių sąrašą. Sudarykite griežtą, nuobodžią ar pašaipią instrukciją, kaip reikia skaityti knygas. Tik pirma pasidomėkite, kaip rašomos instrukcijos.

Diskutuojuame

- Ērichas Fromas kalba apie vartotojišką požiūrį į knygą, Justinas Gorderis – apie prarandamą gebėjimą stebėtis pasauliu. Ar tai tas pats? Raskite argumentų savo nuomonei pagrįsti, pateikite pavyzdžių.

Apibendriname

- Apibendrinkite: kas sieja ir kas skiria Justino Gorderio ir Ēricho Fromo tekstų turinį ir raišką?

⁴ Onorė de Balzakas (*Honoré de Balzac*, 1799–1850) – prancūzų rašytojas, pasaulio literatūros klasikas, realistinės prozos meistras, parašęs 91 romaną ir novelių.

⁵ Martinas Haidegeris (*Martin Heidegger*, 1889–1976) – vokiečių filosofas, kurio knyga „Būtis ir laikas“, kalbos esmės tyrinėjimai – vieni svarbiausių XX a. filosofijos darbų.

⁶ Žanas Polis Sartras (*Jean-Paul Sartre*, 1905–1980) – prancūzų rašytojas ir filosofas, kurio kūryboje svarbiausia pasirinkimo laisvės ir atsakomybės samprata, apibrėžianti visą žmogaus būtį.

Kaip skaitomos knygos veikia mus ir mūsų gyvenimą?

- AR KNYGOS PADEDA TAPTI LAIMINGAM?
- KAS YRA BIBLIOTERAPIJA?
- AR GALIMA JEITI... Į KNYGĄ?

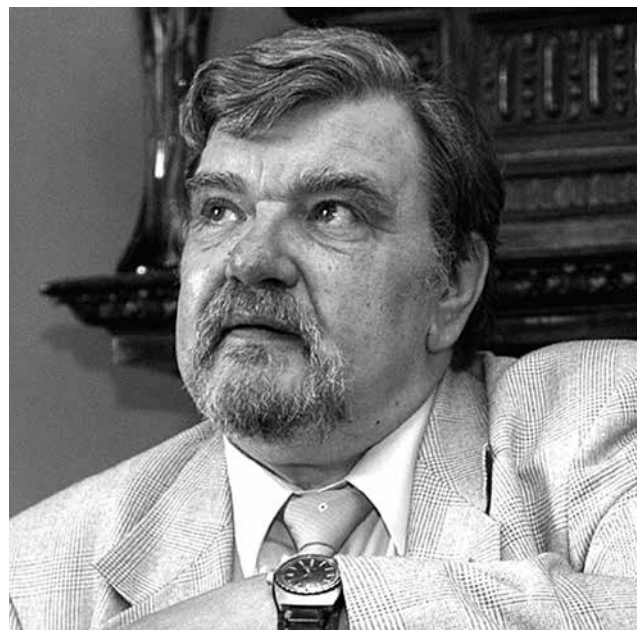
Mūsų laikais knygynų lentynos lūžta nuo didelių ir mažų, patraukliais viršeliais ir visai neišvaizdžių leidinių – vadinamųjų saviugdų knygų, mokančių gyventi: ką ir kur valgyti, kaip lieknėti, kuo rengtis, ko vengti, kad būtume amžinai jauni. Ypač populiarios tos, kurios aiškina, kaip tapti laimingiems, t. y. uždirbti milijoną, atversiantį mums visas duris. Tiesą sakant, šios knygos nedaug skiriasi nuo populiariųjų žurnalų, laikraščių, interneto svetainių, reta kuri ištvėria laiko išbandymą. Galbūt suabejosite: nejaugi nėra naudingų, gerų saviugdų knygų? Žinoma, yra. Prisiminkime „Sofijos pasaulį“ – visus didžiuosius filosofų veikalus, apie kuriuos pasakoja nepažįstamas laišku siuntėjas, irgi galima vadinti saviugdų knygomis.

Ne tik filosofai padeda žmogui keistis ir keisti savo gyvenimą. Dabar ypač populiarios esė, laišku knygos, dienoraščiai. Mėgstamos patyrusių psichologų studijos, iš kurių galima sužinoti, kaip atsikratyti baimių, išmokti bendrauti ir įgyti draugų. Renkantis tokio pobūdžio knygas svarbu ne viršelis ir net ne turinys, o autorius. Ir tik skaitymo patirtis padeda atpažinti tuos rašytojus, kurių knygos lems mūsų gyvenimo pokyčius.

O dabar pakalbėkime apie grožinę literatūrą – romanus, apsakymus, eilėraščius, kurių sąrašą lietuvių kalbos mokytojai duoda pasibaigus mokslo metams. Nė trupučio neabejojant galima sakyti: joks, net ir geriausiai parašytas straipsnis ar filosofijos veikalas neatstos grožinės literatūros įtaigos. Knygos, kurias skaitome per literatūros pamokas, yra pasakojimas apie tai, kas žmogui svarbu nuo seniausių laikų (prisiminkite pasaką – kodėl jos išliko iki mūsų dienų). „Trumpiausias atstumas tarp žmogaus ir tiesos yra pasakojimas“, – sako daug metų dirbęs su jaunimu italų kunigas ir rašytojas Brunas Ferreras (*Bruno Ferrero*). Grožiniai kūriniai padeda gerai pažinti visuomenę ir suprasti žmonių lūkesčius. O knygų veikėjams nutinkančios istorijos,

slapčiausius jausmus atveriančios eilės nukelia mus į kitus vidinius pasaulius ir padeda užmiršti savąjį. Net koncentracijos stovyklose, kaip liudija pasaulinio garso rumunų filosofas, mitų tyrinėtojas Mirča Eliadė (*Mircea Eliade*), daugiau žmonių išgyvendavo tuose barakuose, kurie turėjo istorijų pasakotoją. Gal todėl ir medicinoje taikoma biblioterapija – gydymas specialiai parinktos literatūros skaitymu. XXI amžiaus žmogui tai veiksmingas būdas išgyti.

Romualdas Granauskas

Romualdas Granauskas. Fotografas Saulius Venckus

Romualdo Granausko (1939–2014) „Trečias gyvenimas“ yra autobiografinė aštuonių novelių apysaka, vedžiojanti mus rašytojo vaikystės ir paauglystės takais. Grožinės literatūros stiliumi papasakotų atsiminimų herojus – berniukas, žvelgiantis į pasaulį plačiai atvertomis smalsiomis akimis.

TREČIAS GYVENIMAS

(ištrauka)

LAIMINGIAUSIOJI VASARA

Tai buvo laimingiausioji mano vasara. Gal ir kitos buvo laimingos, bet aš jų nebeatsimenu. O šitoji man tada buvo padaryta iš labai mėlyno dangaus, skaidriausio vandens Aiškūne, juodų vėžių pakriaušėse ir apšiurusių bibliotekos knygų. Nuo knygų prasidėjo mano gyvenimas, jomis, reikia manyti, ir baigsis. Negaliu sakyti, kad esu knygų žmogus, nors kiti gyvena knygose, sapnuoja kaip knygose, kalba kaip knygose. Buvau upelio žmogus, miškelio žmogus, žvyrįj, dar esu buvęs grybų ir žuvų, o paukščių – ne, nors galvą užvertęs galėdavau ilgai žiūrėti, kaip kregždės šaudo virš žalio kiemo. Dar esu buvęs savo pajuodusio smuikelio žmogus, dvejus metus – pirmėlės karvelės Būkos, kurios ilgėjau net kariuomenėj. Bet tai buvo vėliau, daug vėliau, o tą laimingąją savo vasarą aš tebuvau mažas, pajuodęs, alkanas vaikas su knygų pundeliu⁷ po pažasia.

Kaimo pradinę baigiau per dvejus metus ir nebežinojau, ką toliau daryti. Kaip ją baigiau, kaip joje mokiausi, tik miglėle belikusi. Lyg nė mokėsis nebūčiau. Bet žiūrėdamas į vasaros kregždės, jau buvau bepradedęs svajoti, kaip rudenį vaikščiosiu žvyrkeliu į Mósėdį, ten bus daug knygų, daug vaikų, daug naujų mokytojų, o ne tik šie du. Čia mokytoja visą pamoką mezga ir mezga, o jos vyras niuriai žiūri pro langą ir vis barbena pirštais į stalą...

Artėjo ruduo, kregždės išskrido, už klėtis pradėjo sirpti slyvos: tos mažosios, labai tamsiai mėlynos ir dar mėlyniau rūgščios. Sugalvočiau: rugsėjo pirmosios rytą prisiskinsiu jų pilnas kišenes, naujojoje mokykloje padalinsiu klasės vaikams, kad su manimi draugautų. Bet patėvis pasakė:

– Niekur tu šią žiemą neisi. Pirmiau šiek tiek paauk. Nusineš varna nuo vieškelio.

O kaip aš paaugsiu, jei esu amžinai alkanas? Vakarienei visuomet tik putra – vanduo, į kurį įblęsta sauja ruginių miltų. Naktį negali nieko kito pasapnuoti, tik tai duonos kvapą, – sako, niekas kvapų nesapnuoja, aš sapnuodavau.

Per vaikus sužinojau, kad kitame kaimo gale, išvežtųjų Vyšniauskų troboj, atidarė biblioteką. Vienas pirmųjų ten ir prisistačiau. Buvo labai nedrąsu, buvo taip nedrąsu, kad kelis kartus praėjau pro abu jos langus, žiūrėčiau čia pat į kelią. Praeinu ir vėl sugrįžtu, praeinu ir vėl sugrįžtu. Net savo mažą atspindį žiūrėjau stikluose. Bet viduje buvo knygos, kurias galėsiu skaityti, nes juk visą žiemą neisiu į mokyklą.

Biblioteka buvo tuščia, saulėta ir dulkėta. Prie lango, virš stalo, kyšojo didelė kupeta juodų plaukų, tokių juodų ir garbanotų, kurių dar nebuvau matęs. Tik paskiausiai pamačiau jaunos merginos veidą.

– O!.. – pasakė tas veidas. – Atėjai knygų?.. Dar visai nedaug teatvežė, o vaikiškų neturiu nė vienos.

– Aš nenoriu vaikiškų.

– O!.. – vėl pasakė veidas. – Eik ir pasirink kokią plonesnę.

Plonesnių irgi nenorėjau, visos knygos turėtų būti storos, kad galėtum ilgai skaityti ir skaityti.

Pirmą kartą besidaužančia širdimi atsistočiau prie knygų lentynos. Ta viena lentyna čia ir tebuvo, aplink ją liko dar daug kambario.

Išsirinkau tris neplonas.

⁷Pundas (svetimybė) – ryšulys.

Kai aš, laimingas laimingiausias, tas tris knygas parsinešiau namo, patėvis tuoj pat ištiesė į jas ranką:

– Duok šen!..

Pavartė, pasklaidė, vėl sudėjo atgal į krūvelę:

– Tik neparnešk čia kokių komunistiškų!..

Aš ir negalėjau žinoti, kokios komunistiškos, o kokios ne, bet šitos aiškiai nebuvo tokios. Vienoje juodu rašalu buvo parašyta: „Mylimai Jadvygai gimimo dienos proga. Tėvelis. 1934 m. gegužės mėn. 20 d. Salantai.“ Kitoje toks kaip antspaudas, tik ne apvalus, o pailgus: „Kretingos gimnazija.“ Trečioje – „Nr. 123.“ Ir apačioje pabraukta. Pamažu pradėjau suprasti, kodėl jos ne komunistiškos. Komunistiškos bus naujos, naujų geriau neimti. Gal kokią vieną, na, gal dvi, tiktai neparodyti patėviui, skaityti aplenkus laikraščiu, kad jis nepastebėtų naujumo ir vėl nepareikalautų: „Duok šen!..“ Jau įsitačiau prie lango, jau atsiverčiau pirmąjį puslapį, jau tuoj pradėsiu skaityti, kai vėl išgirdau patėvio balsą:

– O kas ten tas knygas išduoda?

Paaškino motina:

– Bernienė sakė, kad atsikėlė iš Salantų tokia jauna komsomolka žydelkėlė.

– O iš kur Salantuose beatsirado gyva žydelkėlė?

– Nežinau, gal žmonės per karą išslapstė..

Patėvis paniuro kaip debesis:

– Varys čia dabar komunistų propagandą!..

Ir viena balta akim dėbtelejo mano pusėn:

– Ar tik nereikės tau uždrausti ten landžioti?..

Apšalau, sustingau, sėdėjau prie lango tykesnis už pelę. Bet daugiau nieko nesakė, išėjo į kiemą.

Tas tris knygas skaičiau visą savaitę. Nuo ryto iki vakaro. Užmiršau Aiškūną, užmiršau visas tris sietuvas, net kūlinės⁸ žemuočių nė karto neprisiminiau. Aš čia nebegyvenau, aš čia nebebuvo, tartum išskridau iš savo kiemo kaip paukštis.

Nežinau, su kuo galėčiau palyginti ilgo skaitymo malonumą, nebent su skraidymais sapnuose, kai pakyli aukštai į orą, kai nereikia net pastangų plasnėti, sklendi sau, ir tiek. Toks lengvas, toks laimingas ir nenorintis nusileisti ant žemės.

Kai tas tris knygas nunešiau atiduoti, biblioteką radau užrakintą. Klebenau, klebenau rankeną, bet durys neatsidarė. Apėjau iš kitos pusės, o per prastąjį kiemą motriška benešanti glėbį buroklaپیų.

– Ar biblioteka nebedirba?

– Nebedirba, vakali, nebedirba!.. Bėk greitai namo!..

Pajutau kažką negero. Kodėl – nesupratau. Praleidęs porą dienų, vėl styplinėjau palei bibliotekos duris, ir vėl jos man neatsidarė. Net buroklaپیų niekas nebenešė per kiemą. Dunksojo negyva troba su viduje užrakintomis knygomis, negyva negyviausia, lyg iš jos antrą kartą būtų visus išvežę...

Iki rudens aš jau buvau perskaitęs daug knygų. Labai gaila, bet nebeatsimenu kokių. Neatsimenu nei autorių, nei pavadinimų. Jos visos buvo parašytos suaugusiems, ką aš ten galėjau suprasti? Tačiau be knygų jau nebegalėjau apsieiti. Ne tiek be knygų, kiek be paties skaitymo. Mano akys į nieką daugiau nenorėjo žiūrėti, jos tiesiog šaukte šaukė: „Duok mums raidžių!.. Duok mums raidžių!..“ Nežinau, gal yra tokia skaitymo liga? Jei yra, tai aš ja susirgau vaikystėje, paskui ji perėjo į chronišką ir nebepagydomą. Tiesą pasakius, niekas jos nei gydė, nei ruošėsi gydyti. Tiktai motina vos ne kasdien keldavo balsą: „Ko tu gadini akis saulei nusileidus? Ar tu negali palaukti, kol degsim lempą?“ Tas ir yra, kad negali palaukti, – jau Baltoji Iltis ir tas baisusis buldogas sustojo vienas prieš kitą, jau iššiepė dantis, jau puls ir įsikibs vienas kitam į gerklę!.. Juk jie nežino, kad pas mus

⁸Kūlinė, kūlynas – akmenynas, į krūvą suversti akmenys (kūliai).

nusileido saulė, o motina tyčia čiupinėjasi prie mūriuko, kad tik tos lempos kuo ilgiau nereikėtų degti.

Aha! Pasirodo, vieną knygą atsimenu! Bet atsimenu ir kitą. Tų dviejų jau ir norėdamas niekuomet nebegalėsiu užmiršti.

Buvo Velykos, antroji diena, kai jau galima eiti pas kitus vaikus. Pro langą matėsi, kad visur jau daug daugiau juodos žemės nei papildusio sniego. Kieme gali prasimanyti visokiausių žaidimų, bet kur tu eisi, jei skaitai storą knygą? Likau kiūtoti prie lango. Patėvis, pasiėmęs kirvuką, išdūlino į Šauklinę išsikirsti naujų meškerykočių. Rudenį nulūžo jo lydekinės galas. Paguldė ant žemės, tūpčiojo, tūpčiojo palei karklyną, kol pats ir užmynė. Gerai, kad ne aš. Motina susirišo po kaklu skarelę:

– Eisiu pas Bernienę naujynų.

Likęs vienas, aš irgi išėjau į savo knygą. Išbuvau joje gal valandą, gal dvi. Paskui man atsitiko kažkas baisaus. Bėgau keliu vienplaukis, garsiai verkdamas, pro ašaras nieko nematydamas. Ipuoliau į Bernienės trobą. Motina ir Bernienė sėdėjo ant lovos, Bernius su Pauliku – prie stalo. Kritau motinai į skreitą:

– Vytuks mirė!..

Kūkčiojau, gūkčiojau ir visas drebėjau nuo verksmo. Bernienė griebėsi už širdies:

– Jėzau, ar Brenciaus?.. Tas mažasis?..

– Neee!.. Iš knygos!..

Troboj stoji tylą, neatsimenu – jauki ar nejauki, bet joje pasigirdo tik Pauliko balsas:

– Iš to vaiko neišeis paprastas žmogus. Bus arba vyskupas, arba arkliavagis.

Dabar žinau, ką tada skaičiau. „Altorių šešėly“. Trečiąjį tomą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

Tiriame

1. Atlikite tyrimą: išsiaiškinkite, kuris istorijos laikotarpis vaizduojamas novelėje.

1.1. Iš kurių detalių (pavyzdžiui, „išvežtųjų Vyšniauskų troboj“), užuominų patėvio žodžiuose, net datų galima spėti, kada vyksta veiksmas?

1.2. Kokios nuotaikos tvyro kaime? Kaip jas pajuntame?

1.3. Savo išvadas aptarkite su istorijos mokytoju.

1.4. Raskite medžiagos pasakotojo vaikystės istoriniam kontekstui atskleisti. Parenkite glaustą pasakojimą, jį galite iliustruoti skaidrėmis.

2. Apibūdinkite pasakotoją. Nurodykite du svarbiausius jo bruožus.

3. Koks pagrindinis berniuko užsiėmimas vasarą?

4. Kuria meninės raiškos priemone atskleidžiama jo būseną? Paaiškinkite žodžius „nenorintis nusileisti ant žemės“.

5. Raskite tekste daugiau meninės raiškos priemonių, nusakančių žmogaus santykį su knyga. Paaiškinkite jų vartoseną.

6. Kaip pasakotojas suvokia knygų pasaulį?

7. Atrodo, pasakotojo vaikystė nebuvo laiminga – nuolatiniai nepritekliai, alkis, į sąmonę besismelkiantis suaugusiųjų nerimas. Kodėl jis tą laiką vadina laimingiausiu?

8. Kokios vertybės atsiskleidžia šiame tekste?

Rašome

9. Skaitant kartais nutinka magiškų dalykų. Įsivaizduokite, kad novelės sakinyse „Likęs vienas, aš irgi išėjau į savo knygą“ lyg burtazodis jus perkelia iš tikrovės į neseniai skaityto ar labiausiai įsiminusio kūrinio laiką ir erdvę.

9.1. Aprašykite pirmuosius įspūdžius knygos pasaulyje, neminėdami nei autoriaus, nei pavadinimo.

9.2. Surenkite konkursą „Atpažink kūrinių“: skaitydami savo rašinius, išrinkite atidžiausią skaitytoją ir talentingiausią rašytoją.

10. Pasvarstykite, ar skiriasi mamos, skubančios pas kaimynę „naujynų“, ir berniuko, „išeinančio“ į savo knygą, tikslai.

11. Galop knygos pasaulis ir tikrasis gyvenimas suartėja. Paaiškinkite, kodėl verčia mažasis skaitytojas.

Andrius Mamontovas

Žinomas dainų kūrėjas, atlikėjas, aktorius Andrius Mamontovas (g. 1967 m.) yra ir įvairių kultūrinių projektų iniciatorius. Prieš keletą metų jis kartu su bendraminčiais įsteigė paramos fondą „Švieskime vaikus“. Fondo tikslas – prisidėti prie vaikų literatūros sklaidos, Lietuvos bibliotekas, mokyklas, darželius aprūpinti geriausiomis lietuvių autorių knygomis.

JEI ŽMOGUS NORI GERAI GYVENTI, JIS TURI SKAITYTI KNYGAS

(interviu ištrauka)

Andriau, jums knyga – tik laisvalaikio leidimo priemonė ar neatsiejama gyvenimo dalis?

Knyga yra pašnekovas. Ne tik kaip autorius, kuris parašė knygą, ne tik kaip knygos herojai, tampantys tavo pašnekovais, bet ir tu pats. Skaitydamas knygą gali pasikalbėti su savimi – kad ir apie svarbius dalykus. Neprisiminsiu, kas taip pasakė, tačiau labai vertinu vieną mintį: knygos ne moko, o primena. Primena tai, ką turime savyje. Tad knyga šiuo atveju yra galingas savęs pažinimo ir išgryninimo įrankis.

Projekto „Augu skaitydamas“ iniciatoriai teigia, kad skaitantis žmogus turi daugiau galimybių susikurti sėkmingą ateitį. Ar pritariate šiai minčiai?

Daug kas galėtų žiūrėti skeptiškai, bet aš manau, kad jei žmogus nori gyventi gerai, jis turi skaityti knygas. Knygos lavina fantaziją, ugdo loginį mąstymą, pastabumą, gebėjimą susikaupti ir t. t. Visos

Andrius Mamontovas. Fotografas Šarūnas Mažeika

šios savybės labai praverčia bet kokiaje veikloje, net ir neturinioje jokio sąryšio su literatūra. Žmogus, kuris moka fantazuoti, sukaupiti dėmesį ir įžvelgti esmę, visada pasiekia geresnių rezultatų. Visada. Tik tas žmogus, kuris mokėsi į savo veiklą, kad ir pačią nuobodžiausią, žiūrėti kūrybiškai, pasiekia aukštesnių rezultatų ir bus visai kitaip įvertintas. O knygos ir yra vienos geriausių kūrybiškumo mokytojų.

Ar knygos daug prisidėjo prie jūsų kūrybos, muzikinės karjeros?

Knygos man įskiepijo norą siekti svajonės. Kažkuriuo gyvenimo laikotarpiu labai mėgau mokslinę fantastinę literatūrą, o ji itin lavina vaizduotę. Kai aprašomi dalykai, kurių realybėje nėra, plečiasi suvokimo ribos. Tas pats ir su nuotykių knygelėmis. Tad pirmiausia, kuo knygos mane apdovanojo, – tai vaizduote. Šalia to gavau ir didžiulį emocinį auklėjimą, užtaisą, kuris asmeniškai man, dainų autoriui, yra neįkainojamas lobis.

Ar gyvenime buvo situacijų, kai būtent knygos padėjo atsiesti, naujai pažvelgti į problemas ar imtis naujų iššūkių?

Vienos knygos pagalba man buvo visiškai tiesioginė. Kai turėjau atlikti dvejų metų privalomą tarnybą kariuomenėje, tarybinėje armijoje, patekau ten, kur būti nėra paprasta. Esi kaip augalas, išrautas iš namų šiltnamio ir persodintas kažkur laukinėje aplinkoje. Matyt, kiekvienas pakliuvęs į kariuomenę tą turėjo pereiti. Ir tada viena mano klasės draugė atvežė knygą – senovės filosofo Epikteto⁹ išminties santrauką. Ir knygoje išdėstyti stoikų¹⁰ filosofijos pradmenys kariuomenėje labai labai pravertė. Tai buvo tarsi vadovėlis, mokantis, kaip elgtis aplinkoje, kurioje niekas nuo tavęs nepriklauso. Knygos žodžiai ir mintys man padėjo nebesijaudinti dėl dalykų, kurių negaliu pakeisti, ir susikaupti ties tais, kuriuos galiu paveikti. Knyga man padėjo pusiau ekstremalioje situacijoje rasti vietą sau ir iš buvimo ten net gauti naudos.

⁹ Epiktetas (tai ne vardas, o vergo apibūdinimas šnekamojoje graikų kalboje – įsigytasis, apie 50–125, iš vergijos atleistas 68 m.) – iš Mažosios Azijos kilęs senovės Rėmos filosofas stoikas.

¹⁰ Filosofų stoikų mokyklai vardą davė senovės Atėnų stovą – dengta kolonada, kur III a. pr. Kr. pradžioje jie rinkdavosi pas savo mokytoją Zenoną. Mes žodžių *stoikas*, *stojiškas* reikšmę paveldėjome jau iš Rėmos, kurioje stoicizmas tapo pirmiausia etika – mokymu apie dorybes.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Ką Andriui Mamontovui, kaip žmogui ir menininkui, davė knygų skaitymas?

2. Ar pritariate minčiai, kad knyga ne tik gelbsti sunkiomis akimirkomis, bet ir apskritai keičia žmonių gyvenimą? Pateikite savų pavyzdžių.

3. Kas sieja du skirtingų žanrų – Romualdo Granausko novelės ir Andriaus Mamontovo interviu – tekstus? Suformuluokite vieno ir kito pagrindinę mintį.

4. Pasvarstykite, ar teksto įtaigumas priklauso nuo žanro. Parašykite du tris argumentus, pagrindžiančius jūsų požiūrį.

5. Andriaus Mamontovo interviu yra skirtingų fragmentų: bendresnis svarstymas, kodėl reikia skaityti, ir konkretesnis autobiografijos epizodas. Kuris iš jų artimesnis grožiniam kūriniui? Argumentuokite.

Tiriame

6. Atlikite tyrimą ir juo remdamiesi parenkite viešąją kalbą „Knygos įtaka paaugliui“.

6.1. Mokytojo padedami parenkite klausimyną apie knygų svarbą, poveikį paaugliams. Klausimai turi būti konkretūs, tiesiogiai susiję su tema. Daug jų nereikia, pakaks penkių – septynių. Formuluodami nepamirškite, kad klausimynas skiriamas jūsų bendraamžiams.

6.2. Apklausą galima vykdyti įvairiai, greičiausia – internetu. Čia jums pravers elektroninis dienynas ar kiti tinklalapiai, pavyzdžiui, <http://apklausa.lt/>. Apdorokite apklausos duomenis, sukurkite skaidrių savo kalbai iliustruoti.

6.3. Paskutinis pasirengimo etapas – kalbos planas: pasirašykite įžangą, išvadas ir dėstymo teiginius.

6.4. Pasakykite kalbą bendraamžiams – įrodykite, kaip svarbu skaityti knygas.